

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/151929>

Please be advised that this information was generated on 2019-04-19 and may be subject to change.

Schaken met schalen!

*Dr. ir. Maartje van Lieshout, Leerstoelgroep Bestuurskunde
Prof. dr. Katrien Termeer, Leerstoelgroep Bestuurskunde
Dr. Art Dewulf, Leerstoelgroep Bestuurskunde*

Dr. ir. Maartje van Lieshout

5.2

In de soms heftige discussies over intensieve veehouderij definiëren mensen dit vraagstuk op heel verschillende manieren: is het nu een dierenwelzijn- of een volksgezondheidsprobleem? Is het een vorm van duurzame ontwikkeling of juist een ernstige milieubedreiging? Hebben we het over een grote landschapverstorende varkensflat of over een innovatief bedrijfsconcept? Vaak spelen ook schaalkwesties een belangrijke rol in die discussies: is het een lokaal of een internationaal vraagstuk? Moet het op bedrijfsniveau of op regionaal niveau worden aangepakt? Schuift het rijk de problematiek af op de gemeente of is het juist omgekeerd? Het gevolg is dat het bijna onmogelijk wordt om het vraagstuk op een neutrale manier te beschrijven. Het is dan ook heel lastig te bepalen wie waarvoor verantwoordelijk is, wie er betrokken moet worden, wie het proces stuurt en in welke richting oplossingen gezocht moeten worden. De verschillende partijen praten langs elkaar heen, mensen worden buitengesloten, verantwoordelijkheden worden afgeschoven en de besluitvorming over intensieve veehouderij stagneert.

Het doel van dit essay is om beleidsmakers, onderzoekers, ondernemers en maatschappelijke partijen gevoelig te maken voor de verschillende schaalframes (interpretaties van betrokkenen waarin zij de kwestie op een bepaalde schaal en niveau plaatsen) over de intensieve veehouderij en de gevolgen die deze hebben voor besluitvormingsprocessen.

Frames en schaalframes

In ons onderzoek¹ hebben we besluitvormingsprocessen en discussies over de intensieve veehouderij geanalyseerd. Onze casus gaat over een gemeente die uit verscheidene dorpen bestaat. In de gemeente moet een landbouwontwikkelingsgebied gerealiseerd worden. Toen een aantal ondernemers over de locatie voor dit gebied hoorden, besloten zij dat dit de ideale plek was voor de ontwikkeling van een 'Nieuw Agrarisch Concept'. De gemeentebestuurders waren enthousiast over het idee en besloten de mogelijkheden te verkennen en hun medewerking te verlenen. De burgers van het aan het landbouwontwikkelingsgebied grenzende dorp waren echter minder enthousiast. Zij vreesden voor hun uitzicht en gezondheid en hadden vraagtekens bij het dierenwelzijn in het 'Nieuw Agrarisch Concept'². Omdat ook nog andere grote ontwikkelingen rond het dorp op stapel stonden, besloten zij een actiegroep op te richten.

Uitgangspunt van het onderzoek is het idee van 'politics of scale': schalen zijn geen vaststaande gegevens, maar worden door verschillende actoren geconstrueerd en aan problemen gekoppeld, op een manier die politiek niet neutraal is [1, 2, 3]. Actoren kunnen hun invloed en macht proberen uit te breiden door problemen aan schalen toe te wijzen

‘Frames zijn visies over wat nu precies het probleem is of waar het eigenlijk over gaat’

waarop ze zelf opereren. Ze kunnen ook proberen verantwoordelijkheden af te schuiven door problemen aan hogere of lagere schaalniveaus toe te wijzen.

We hebben een analyse gemaakt van de verschillende frames die betrokken partijen in het besluitvormingsproces hanteren. Frames zijn visies over wat nu precies het probleem is of waar het eigenlijk over gaat. In complexe besluitvormingsprocessen brengen de verschillende betrokkenen vaak uiteenlopende visies naar voren [4]. Mensen maken op basis van hun eigen referentiekaders selecties uit de werkelijkheid en interpreteren deze [5, 6, 7]. Vanuit hun verschillende achtergronden brengen ze andere aspecten van de situatie onder de aandacht en vertellen een ander verhaal over wat er gaande is en wat er moet gebeuren. Met andere woorden: ze framen de kwestie op verschillende manieren. Er kan heel wat verwarring en onenigheid ontstaan wanneer gesprekspartners een kwestie op verschillende manieren framen. Vaak lijkt het alsof iedereen over hetzelfde praat, terwijl ‘datzelfde’ op een heel andere manier wordt ingevuld [7].

Complexe besluitvormingsprocessen, zoals rond de reconstructie van het landelijk gebied, spelen zich in toenemende mate af op meerdere schalen en niveaus (zie tabel 1). Dit betekent dat actoren en processen op verschillende schalen en niveaus betrokken zijn. We hebben een analytisch onderscheid gemaakt tussen bestuurlijke, agrarische, ruimtelijke en tijdschalen. Op de ruimtelijke schaal kunnen we bijvoorbeeld het wijk-, dorps-, gemeente-, regionaal-, nationaal-, en internationaal niveau onderscheiden. Schaalframes zijn frames waarin betrokkenen de kwestie (in dit geval de intensieve veehouderij, de ontwikkeling van een landbouwontwikkelingsgebied en het ‘Nieuw

Agrarisch Concept') op een bepaalde schaal en niveau plaatsen. De verschillende schalen en niveaus zijn echter in de praktijk niet netjes te scheiden: ze komen met elkaar overeen en overlappen elkaar soms zelfs.

Tabel 1 Verschillende schalen en niveaus

Schaal	Ruimtelijk	Bestuurlijk	Agrarisch	Tijd
Niveau	wijk dorp gemeente regio nationaal internationaal	gemeente provincie nationaal EU internationaal	gewas akker bedrijf regionaal voedselsysteem mondiaal voedselsysteem	verleden heden toekomst

In onze analyse hebben we gekeken naar de schaalframes van een lokale bestuurder, een oprichter van een lokale actiegroep en een agrarische ondernemer³. De betrokkenen gebruiken verschillende schaalframes om het vraagstuk te duiden, om anderen in- en uit te sluiten, om verantwoordelijkheden af te schuiven en om geloofwaardigheid te creëren. In het onderstaande laten we een aantal voorbeelden van botsende schaalframes zien. Vervolgens gaan we in op wat de actor met dit schaalframe doet.

Ruimtelijke schaalframes

In een betoog over het landbouwontwikkelingsgebied en het Nieuw Agrarisch Concept benadrukt een lokale bestuurder het belang van 'duurzaamheid op een hoger schaalniveau'. Of zoals hij het zelf verwoordt: "Willen wij duurzaamheidvraagstukken oplossen, dan zul je verder moeten durven te kijken dan je eigen kerktoren. Want als iedereen rondom zijn eigen kerktoren wil goeddoen dan realiseer je helemaal niks."

Met behulp van dit ruimtelijke schaalframe, waarmee hij het vraagstuk neerzet als een kwestie van duurzaamheid op regionaal niveau, is de bestuurder in staat om de negatieve

'Lokale argumenten in een andere context'

effecten en nadelen van een Nieuw Agrarisch Concept op lokaal niveau op de koop toe te nemen, en relateert hij de argumenten van de burgers op dorpsniveau. Hij ontkent de lokale argumenten niet, maar plaatst ze in een andere context. Partijen die dat niet doen, worden met dit schaalframe als 'kortzichtig' afgedaan. Door de kwestie op regionaal en hoger niveau te framen, benadrukt hij zijn verantwoordelijkheid als bestuurder om niet alleen naar het lokale, maar ook naar het belang van hogere schaalniveaus te kijken.

De oprichter van een lokale actiegroep tegen de ontwikkeling van het landbouwontwikkelingsgebied en Nieuw Agrarisch Concept hanteert een ruimtelijk schaalframe op dorpsniveau. Hij plaatst de ontwikkeling van het gebied (met Nieuw Agrarisch Concept) in een breder lokaal perspectief, namelijk als één van de vele projecten die het dorp dreigen in te sluiten. Deze projecten, zoals het landbouwontwikkelingsgebied, een zandverwerkingsinstallatie, de uitbreiding van een veiling en de komst van een agro-industrieel complex, zijn op zich positief, "maar door al die ontwikkelingen komt (het dorp)⁴ gewoon op een industrieterrein te liggen, een wijk op een industrieterrein". Als dit het enige project in het dorp zou zijn, was het voor de actiegroep misschien nog acceptabel geweest, omdat op andere plekken de situatie verbetert en ruimte ontstaat waar oude stallen worden opgeruimd. Maar volgens de actiegroep wordt het dorp aan alle kanten bedreigd door verschillende ontwikkelingen, steeds met hetzelfde argument dat het door op deze plek te concentreren ergens anders beter wordt. Met dit lokale schaalframe schetst hij een totaal ander beeld van de situatie, een beeld waarin het belang van het dorpsniveau wordt onderstreept door de dreiging van insluiting door allerlei industriële activiteiten.

Een ondernemer ziet de ontwikkeling van het Nieuw Agrarisch Concept in het landbouwon-
wikkelingsgebied als een ontwikkeling waarmee de gemeente “zich aardig in de etalage kan
zetten als gebied waar innovaties hun voedingsbodem hebben gevonden, en waar innova-
ties met recht kunnen worden gebruikt. Ik denk dat de gemeente daar dan trots op zou
mogen zijn”.

De ondernemer gebruikt een ruimtelijk schaalframe en benadrukt daarin het gemeentelijk
niveau. Hij is ook van mening dat hij met de ontwikkeling van dit bedrijf in het landbouwon-
wikkelingsgebied veel problemen op vier andere plekken oplost. Op deze manier benadrukt
hij de voordelen op regionale niveau van de ruimtelijke schaal, terwijl hij de eventuele
nadelen op dorpsniveau achterwege laat.

Bestuurlijke schaalframes

De lokale bestuurder is dus van mening dat naar hogere niveaus moet worden gekeken om
dit soort complexe zaken aan te pakken. Hij voelt zich in de steek gelaten door bestuurders
en ambtenaren op andere niveaus, die zich beroepen op de procedures waarin staat dat de
uitvoering bij de gemeente ligt. “Bijvoorbeeld de LLTB, die heb ik nagenoeg niet gehoord, de
reconstructie heb ik nagenoeg niet gehoord, LNV, VROM, die heb ik nagenoeg niet gehoord.
Ik vind wel dat die... Kijk iedereen heeft een stuk waar die verantwoordelijk voor is”.

In een reactie stelt de lokale actiegroep dat deze bestuurder zich zou moeten opstellen als
bestuurder “van zijn eigen dorp en niet van de rest van Nederland”. De oprichter van de
lokale actiegroep is ook van mening dat de weg voor een Nieuw Agrarisch Concept al
vrijgemaakt is door de bestuurders op de verschillende bestuurlijke schaalniveaus: “Als je
kijkt naar de besluitvorming dan hebben we het niet alleen over hier de gemeente, maar van
de regering tot aan de gemeente, dus rijks-, provincie- en gemeenteniveau. Daar zitten
bestuurders van dezelfde partij in. Zij hebben al in 2003 aangegeven dat ze er alles aan
zullen doen dat het doorgaat. De minister heeft zelfs nog aangegeven dat hij de wetgeving
wilde aanpassen als het onverhoopt, vanuit hun perspectief gezien, niet door kan gaan. Dan
waren ze bereid om de wetgeving aan te passen”.

Het is dus volgens de actiegroep al op hoger niveau besloten dat de ontwikkeling van een
Nieuw Agrarisch Concept door moet gaan.

Volgens een van de ondernemers is de ontwikkeling van het Nieuw Agrarisch Concept een
kans voor de gemeente, iets om trots op te zijn en iets waarmee zij zich kan etaleren.

Daarnaast denkt hij dat het voor bedrijven, zoals het Nieuw Agrarisch Concept, met het oog

‘De ondernemer benadrukt dat de ontwikkeling van een Nieuw Agrarisch Concept als een belang dat zo groot is, dat het zijn persoonlijke belang en dat van de gemeente en provincie overstijgt’

op de toekomst onvermijdelijk is, tenzij de Nederlandse samenleving beslist dat er op deze manier geen vlees geproduceerd mag worden: “Ik denk dat het onafwendbaar is. En de kans dat wij het hier in Nederland gaan doen groot is. Een alternatief is dat in Nederland een besluit valt dat er geen intensieve veehouderijproductie meer plaats kan vinden”. Door het Nieuw Agrarisch Concept op deze manier te neer te zetten, zegt de ondernemer eigenlijk dat het niet aan hem als ondernemer is om te beslissen. Hij doet alsof het hem niet veel uitmaakt of het Nieuw Agrarisch Concept in Nederland wordt gerealiseerd of ergens anders: als het niet hier kan, gaan ze wel ergens anders heen. Op deze manier maakt de ondernemer de ontwikkeling van een Nieuw Agrarisch Concept tot een belang dat het landbouwontwikkelingsgebied, de gemeente of de provincie overstijgt: hij plaatst de ontwikkeling op het nationale of zelfs internationale niveau van de bestuurlijke schaal.

Agrarische schaalframes

Als we naar agrarische schaalframes kijken, ziet de bestuurder het landbouwontwikkelingsgebied als een gebied dat ruimte biedt voor ‘toekomstbestendige agrarische bedrijven’ en als een ‘industriegebied voor de intensieve veehouderij’. Dit zijn allebei frames op het regionale voedselsysteemniveau. Door het gebied op deze manier te framen, worden andere bedrijven buitengesloten: kleine, niet-industriële, niet toekomstbestendige bedrijven passen niet in het landbouwontwikkelingsgebied.

De oprichter van de lokale actiegroep presenteert een heel ander agrarisch schaalframe door te stellen dat het regenwoud in Brazilië gekapt wordt voor de productie van soja om de dieren in bedrijven als het Nieuw Agrarisch Concept te voeren. De oprichter van de actiegroep plaatst

de gevolgen dus op het mondiale niveau van de agrarische schaal. Ook denkt hij dat zo'n bedrijf in Nederland uiteindelijk toch niet kan concurreren op de wereldmarkt. "Nederland kan met dit bedrijf op de wereldmarkt uiteindelijk ook niet winnen. Om een voorbeeld te noemen: in de Oekraïne willen ze een bedrijf neerzetten, of waarschijnlijk staat dat er al, met 100.000 varkens. Dat is driemaal zoveel als wat hier de bedoeling is".

De oprichter van de lokale actiegroep gebruikt dus twee frames op mondiaal voedsel-systeemniveau om de negatieve kanten van bedrijven als het Nieuw Agrarisch Concept uiteen te zetten.

De ondernemer laat een tegenovergesteld frame zien. Hij ziet de ontwikkeling van een Nieuw Agrarisch Concept als een heel duurzaam concept voor toekomstige intensieve veehouderij, een voorbeeld voor de rest van wereld en "Ik denk dat dat een voorbeeld is... Dat het belang van het voorbeeld ver strekt buiten mijn persoonlijke belang en ook ver strekt buiten het belang van de intensieve veehouderij".

Op deze manier plaatst de ondernemer de ontwikkeling van een Nieuw Agrarisch Concept in een nationaal of zelfs mondiaal perspectief. Hij benadrukt dat de ontwikkeling van een Nieuw Agrarisch Concept als een belang dat zo groot is, dat het zijn persoonlijke belang en dat van de gemeente en provincie overstijgt. Het gaat de ondernemer om de realisatie van het idee Nieuw Agrarisch Concept en de toekomst van de intensieve veehouderij. Op die manier distantieert hij zich van de discussie in de gemeente, want de ontwikkeling van een Nieuw Agrarisch Concept is in zijn ogen van een groter belang dan dat van de gemeente. Bovendien is hij van mening dat het Nieuw Agrarisch Concept op bedrijfsniveau en in het regionale voedselsysteem veel minder overlast gaat veroorzaken dan de bedrijven die hij nu heeft.

Tijdschaalframes

De lokale bestuurder ziet het landbouwontwikkelingsgebied, zoals we hierboven zagen, als een gebied dat ruimte biedt aan toekomstbestendige agrarische bedrijven. Daarnaast ziet hij de toekomst van de landbouw als een ontwikkeling "naar meer intensievere teelten: De grondgebonden landbouw zal hier steeds minder plek gaan krijgen, omdat door de druk op ruimte de grond steeds duurder wordt dus dat leidt automatisch tot een intensivering".

De oprichter van de actiegroep gebruikt geen duidelijke tijdschaalframes in zijn argumentatie tegen een Nieuw Agrarisch Concept, behalve dat hij het dorp in de toekomst ziet verdwijnen door alle geplande ontwikkelingen.

‘Het optreden van onver-
enigbare schaalframes
resulteert in discussies
waarin de actoren appels
met peren vergelijken’

In het verhaal van de ondernemer komen verleden en toekomst samen: “Of in Nederland valt een besluit dat er geen intensieve veehouderij productie meer plaats kan vinden. Er zijn in het verleden voorbeelden van. In Singapore hebben ze dat gedaan. Dan krijg je een heel ander soort samenleving. Ik denk dat je er heel goed over na moet denken of je dat wilt”.

De ondernemer verwijst naar het verleden waarmee hij aangeeft dat de keuze die nu gemaakt wordt grote gevolgen heeft. Volgens hem staat de Nederlandse samenleving op het punt om over de toekomst van de intensieve veehouderij en de toekomst van voedselproductie te beslissen: of de ontwikkeling van concepten als een Nieuw Agrarisch Concept wordt goedgekeurd, of dierlijke productie in zulke bedrijven wordt onacceptabel gevonden.

Wat zeggen al deze schaalframes nu?

De verschillende actoren schaken dus in hun argumentatie met verschillende schalen en niveaus. De bestuurder heeft verschillende schalen en niveaus nodig om legitimiteit voor zijn besluit te creëren en het van hogerhand opgelegde reconstructie beleid uit te kunnen voeren. Door te verwijzen naar hogere schaalniveaus kan hij de negatieve effecten en nadelen op lokaal niveau relativeren en zwakt hij de argumenten van de burgers op lokaal niveau af. Het gebruik van de verschillende schalen en niveaus stelt de oprichter van de actiegroep in staat om het Nieuw Agrarisch Concept af te schilderen als slechte ontwikkeling op meerdere schaalniveaus en op die manier betrokkenheid van zowel lokale burgers als nationaal opererende actiegroepen te bewerkstelligen. In tegenstelling tot de oprichter van de actiegroep gebruikt de ondernemer verschillende schaalframes om te laten zien hoe goed het Nieuw Agrarisch Concept is. Hij distantieert zich van het lokale besluitvor-

mingsproces door te stellen dat het een voorbeeld voor de rest van de wereld is, waarvan het belang zo groot is dat het zijn eigen en de lokale belangen overstijgt. Het schaken met schalen en niveaus maakt het dus mogelijk om veel verschillende argumenten samen te stellen, maar leidt er ook toe dat de onderliggende belangen verdoezeld worden. Ook maken schaalframes het mogelijk om andere actoren bij het besluitvormingsproces te betrekken of juist uit te sluiten. Het resultaat van al die verschillende frames zijn onverenigbare verhalen [8]. Doordat de diverse partijen hun argumenten opbouwen met verschillende schaalframes, en zij deze niet expliciet maken, ontstaan onverenigbare of zelfs botsende schaalframes. De verschillende partijen praten in feite langs elkaar heen. Onze analyse laat zien dat onverenigbare schaalframes een rol spelen in de stagnatie van het besluitvormingsproces. Het spel eindigt in een remise of schaakmat. Het optreden van onverenigbare schaalframes resulteert in discussies waarin de actoren appels met peren vergelijken. Het is onduidelijk op welke schaal en welk niveau het probleem moet worden aangepakt en dus wie aan zet is en verantwoordelijk is voor het proces. Hoewel de partijen nog steeds met elkaar praten, hebben beide groepen het gevoel gekregen dat er niet naar hen geluisterd wordt en voelen zij zich beiden onbegrepen. Bij de burgers heeft dit geleid tot grote ontevredenheid en commotie. Als gevolg richtten zij een actiegroep op en zochten zij media-aandacht om hun zorgen onder de aandacht te brengen. Zowel de actiegroep als de media-aandacht hebben tot meerdere vertragingen en belemmeringen in het besluitvormingsproces geleid.

Bovendien speelt het verschijnsel dat mensen vooral praten met mensen die op dezelfde manier kijken als zichzelf. Op deze manier ontstaan belevingswerelden van mensen die veel met elkaar praten en elkaar bevestigen in hun frames (zie ook het essay van Termeer et al. elders in deze bundel [9, 10]). De analyse van verschillende interacties over de intensieve veehouderij laat zien dat vergelijkbare schaalframes continu gepresenteerd en herhaald worden door andere betrokkenen uit dezelfde belevingswereld als de hierboven beschreven personen. Door het herhalen, versterken en voortborduren op elkaars argumenten, bevriezen de frames met als resultaat dat deze de absolute waarheid worden voor een belevingswereld [6, 11].

Tot slot

De ontwikkeling van een vitaal landelijk gebied en de ontwikkeling van meer duurzame veehouderijsystemen zijn van belang op vele schaalniveaus. Door de opzet van de recon-

structiewet staan lokale bestuurders er op dit moment in de uitvoering grotendeels alleen voor en zien zich geplaatst voor een duivels dilemma: de keuze tussen uitvoering van het reconstructiebeleid en draagvlak onder de eigen bevolking. De uitdaging is dus om te zoeken naar manieren om invulling te geven aan een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid zonder in elkaars bevoegdheden te treden. Schaken met schaalframes kan zo'n manier zijn. Als het spel met de schaalframes beter begrepen wordt, kunnen vertragingen en stagnaties eerder erkend en wellicht voorkomen worden. Maar belangrijker is dat begrip van het spel andere strategieën oplevert: mogelijkheden om het probleem op een andere manier te benaderen, om om te gaan met verantwoordelijkheden, om andere oplossingsrichtingen te verkennen. Dus stop met het pogen complexe problemen op één schaal op te lossen en ga schaken (zonder elkaar schaakmat te zetten)!

-
- ¹ Dit onderzoek maakt deel uit van het IP/OP-onderzoeksprogramma 'Scaling and Governance' van Wageningen UR en draagt bij aan de missie om tot oplossingen voor de meest urgente milieuproblemen te komen.
 - ² Het idee achter het Nieuw Agrarisch Concept is om een gesloten systeem te maken. Een concept waarbinnen grondstoffen en restproducten dus zoveel mogelijk binnen het bedrijf verwerkt worden. Uitgangspunten daarbij zijn innovatie en duurzaamheid.
 - ³ De lokale bestuurder kunnen we zien als representant voor de gemeente en bestuurders en ambtenaren op hogere niveaus op de bestuurlijke schaal. De oprichter van de actiegroep verwoordt de ideeën van veel burgers in het dorp en de landelijke actiegroepen op dit terrein. De ondernemer vertelt het verhaal van innovatieve ondernemers en een aantal onderzoekers dat zich bezighoudt met de ontwikkeling van innovatieve bedrijfssystemen.
 - ⁴ De citaten zijn letterlijk. Wijzigingen ten behoeve van de privacy van onze respondenten staan tussen haakjes (...).

Referenties

- 1 Lebel L., P. Garden, M. Imamura, 2005. The politics of scale, position, and place in the governance of water resources in the Mekong region. *Ecology and Society*, 10(2): p. 18 [online].
- 2 Delaney D., H. Leitner, 1997. The political construction of scale. *Political Geography*, 16(2): p. 93-97.
- 3 Leitner H., 2004. The Politics of Scale and Networks of Spatial Connectivity: Transnational Interurban Networks and the Rescaling of Political Governance in Europe, in *Scale and Geographic Inquiry*, R.B.M. Eric Sheppard, Editor, p. 236-255.
- 4 Lewicki R.J., B. Gray, M. Elliott (eds), 2003. Making sense of intractable environmental conflicts: frames and cases.
- 5 Entman R.M., 1993. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4): p. 51-58.
- 6 Gray B., 2003. Framing of environmental disputes., in *Making sense of intractable environmental conflicts: concepts and cases*, R.J. Lewicki, B. Gray, and M. Elliott, Editors, Island Press: Washington DC.
- 7 Dewulf A. et al., 2006. Hoe actoren complexe situaties kaderen en herkaderen: een gevalstudie het beheer van het Paute-rivierbekken [How actor frame and reframe complex situations: a case study of the management of the Paute river catchment], in *Relationeel organiseren. Samen leren en werken in en tussen organisaties [Relational organizing. Learning and working together, in and between organizations]*, J. Hovelynck, S. De Weerd, and A. Dewulf, Editors, Lannoo campus: Leuven.
- 8 Pearce W.B., S.W. Littlejohn, 1997. *Moral conflict : when social worlds collide*, Thousand Oaks [etc.]: Sage.
- 9 Termeer C., 1993. Dynamiek en inertie rondom mestbeleid : een studie naar veranderingsprocessen in het varkenshouderijnetwerk = Dynamics and stagnation in manure policy : a study on the processes of change in the agricultural network.
- 10 Termeer C.J.A.M., B. Kessener, 2007. Revitalizing Stagnated Policy Processes: Using the Configuration Approach for Research and Interventions. *Journal of Applied Behavioral Science*, 43(2): p. 256-272.
- 11 Aarts M.N.C., C.J.M.v. Woerkum, 2006. Frame Construction in Interaction. in *Engagement. Proceedings of the 12th MOPAN International Conference*, Pontypridd, University of Glamorgan.

Medeauteurs

*Prof. dr. Katrien Termeer,
Leerstoelgroep
Bestuurskunde*

*Dr. Art Dewulf,
Leerstoelgroep
Bestuurskunde*